

Hajítás – összefoglalás

A testre állandó erő hat, így a gyorsulása állandó: $\mathbf{a} = \mathbf{F}/m = \text{konst.}$, méghozzá $\mathbf{a} = -g \mathbf{k}$.

Mutasson a koordináta-rendszerünk z tengelye az erővel ellentétes irányba: $\mathbf{F}/m = -g \mathbf{k}$, így ha a test a $t=0$ -ban az $\mathbf{r}_0$ pontból indul $\mathbf{v}_0$ sebességgel:

$$\mathbf{a} = -g \mathbf{k} = \dot{\mathbf{v}} \Rightarrow \mathbf{v}(t) = \mathbf{v}_0 - gt \mathbf{k} = \dot{\mathbf{r}} \Rightarrow \mathbf{r}(t) = \mathbf{r}_0 + \mathbf{v}_0 t - \frac{1}{2}gt^2 \mathbf{k}.$$

Forgassuk úgy a koordináta-rendszerünket a z tengely körül úgy, hogy a $\mathbf{v}_0$ kezdősebességnek csak x és z irányú komponense legyen:

$$\mathbf{v}_0 = v_{0x} \mathbf{i} + v_{0z} \mathbf{k} = v_0 \cos\alpha \mathbf{i} + v_0 \sin\alpha \mathbf{k}$$

ahol α a kezdősebességnek a vízszintessel bezárt szöge;

ezzel a test sebessége:

$$\mathbf{v}(t) = v_0 \cos\alpha \mathbf{i} + (v_0 \sin\alpha - gt) \mathbf{k},$$

vagyis $v_x = v_0 \cos\alpha$, $v_y = 0$, $v_z(t) = v_0 \sin\alpha - gt$.

A test helyvektora, ha az $\mathbf{r}_0 = x_0 \mathbf{i} + y_0 \mathbf{j} + z_0 \mathbf{k}$ pontból indult:

$$\mathbf{r}(t) = (x_0 + (v_0 \cos\alpha) \cdot t) \mathbf{i} + y_0 \mathbf{j} + (z_0 + (v_0 \sin\alpha) \cdot t - \frac{1}{2}gt^2) \mathbf{k}$$

Ha lehet úgy választani, legyen $\mathbf{r}_0 = \mathbf{0}$, ezzel

$$\mathbf{r}(t) = (v_0 \cos\alpha) \cdot t \mathbf{i} + ((v_0 \sin\alpha) \cdot t - \frac{1}{2}gt^2) \mathbf{k},$$

vagyis $x(t) = (v_0 \cos\alpha) \cdot t$, $y(t) = 0$, $z(t) = (v_0 \sin\alpha) \cdot t - \frac{1}{2}gt^2$.

A hajítás pályája:

$$x(t) = (v_0 \cos\alpha) \cdot t \Rightarrow t = x / (v_0 \cos\alpha),$$

$z(t) = (v_0 \sin\alpha) \cdot t - \frac{1}{2} g t^2$, amibe t-t behelyettesítve

$$z(x) = \tan\alpha \cdot x - \frac{g}{2(v_0 \cos\alpha)^2} \cdot x^2, \text{ a pálya tehát parabola.}$$

A hajítás magassága: $h = z_{\max}$, azaz amikor $dz/dt = v_z = 0$:

$$v_0 \sin\alpha - gt_h = 0 \Rightarrow t_h = v_0 \sin\alpha / g \text{ időben éri el a pálya legfelső pontját}$$

$$\Rightarrow h = z(t_h) = v_0 \sin\alpha \cdot \frac{v_0 \sin\alpha}{g} - \frac{1}{2} g \left(\frac{v_0 \sin\alpha}{g} \right)^2 = \frac{(v_0 \sin\alpha)^2}{2g}.$$

(Vagy kiszámolható a pályából, a $dz/dx=0$ feltételből.)

A hajítás távolsága: azonos z indulási és érkezési magasság esetén! $d = x(t_d)$, ahol $z(t_d) = 0$:

$$(v_0 \sin\alpha) \cdot t - \frac{1}{2} g t^2 = 0 \Rightarrow t_d = 2 \frac{v_0 \sin\alpha}{g} = 2 t_h \text{ (mivel a pálya szimmetrikus)}$$

$$\Rightarrow d = x(t_d) = v_0 \cos\alpha \cdot 2 \frac{v_0 \sin\alpha}{g} = \frac{v_0^2 \sin 2\alpha}{g}.$$

(Vagy kiszámolható a pálya egyenletéből: $z(x) = 0$.)

4/1. Egy függőlegesen feldobott kő sebessége 2 s múlva 4 m/s ...

a) ... felfelé,

b) ... lefelé.

Mekkora volt a kezdősebesség, és milyen maximális magasságot ért el?

MO.

(próbáljunk elszakadni attól, hogy külön írjuk fel a felfelé ill. a lefelé haladó mozgást!)

$$v_z(t) = v_0 \sin\alpha - gt = v_0 - gt$$

v_z és v_0 pozitív, ha felfelé mutat, ill. negatív, ha lefelé.

$$v_z(2) = v_0 - g \cdot 2 = v_0 - 20 \rightarrow v_0 = v_z(2) + g \cdot 2 = v_z(2) + 20 \quad [\text{m/s}]$$

a) $v_z(2) = 4 \text{ m/s}$ $v_0 = 24 \text{ m/s}$ és $h = v_0^2 / (2g) = 28,8 \text{ m}$

b) $v_z(2) = -4 \text{ m/s}$ $v_0 = 16 \text{ m/s}$ és $h = 12,8 \text{ m}$

4/2. 3,2 m magasról eldobunk egy követ $v_0 = 2,8 \text{ m/s}$ kezdősebességgel, a vízszinteshez képest felfelé 26° -os szöggel.

a) Hol van a kő 0,1 s múlva?

b) Adjuk meg a test sebességének komponenseit 0,5 s-mal az elhajítás után!

c) Mikor ér a kő vissza ugyanabba a magasságba, amilyen magasról eldobtuk? Mekkora, milyen irányú ekkor a sebessége? Milyen távol van ekkor az eldobás helyétől?

d) Mikor és hol ér földet a kő? Mekkora sebességgel, milyen irányban csapódik be?

MO.

$$v_{0x} = 2,8 \cdot \cos 26^\circ \approx 2,517 \text{ m/s}, \quad v_{0z} = 2,8 \cdot \sin 26^\circ \approx 1,227 \text{ m/s}.$$

Legyenek a kiindulási pont koordinátái $x_0 = 0$, $y_0 = 0$, $z_0 = 3,2 \text{ m}$.

a) $x(t) = v_x t_a = v_{0x} t_a$: $x(0,1) = 2,517 \cdot 0,1 \approx 0,2517 \text{ m}$,

$z(t) = z_0 + v_{0z} t_a - \frac{1}{2} g t_a^2$: $z(0,1) = 3,2 + 1,227 \cdot 0,1 - 5 \cdot 0,1^2 \approx 3,273 \text{ m}$ (7,3 cm-rel magasabban).

b) $v_x = v_{0x} = \text{konst.} \approx 2,517 \text{ m/s}$, $v_z = v_{0z} - g t_b \approx 1,227 - 5 \approx -3,773 \text{ m/s}$ (már lefelé megy).

c) Visszaér az eredeti magasságra: $z_0 + v_{0z} t_c - \frac{1}{2} g t_c^2 = z_0 \rightarrow t_c = 2v_{0z}/g \approx 0,2455 \text{ s}$ alatt.

Eddigre vízszintesen $x(t_c) = v_x t_c = v_{0x} t_c \approx 0,6178 \text{ m}$ -tesz meg, ilyen távol van a kiindulási ponttól.

$v_x = \text{konst.}$; $v_z = v_{0z} - g t_c = v_{0z} - g \cdot (2v_{0z}/g) = -v_{0z}$, vagyis a sebességének függőleges komponense ugyanakkora, mint a kezdősebessége volt, csak most lefelé mutat: $v_z(t_c) = -v_{0z} \approx -1,227 \text{ m/s}$.

A sebesség nagysága tehát most is 2,8 m/s, és a vízszintessel most is 26° -os szöget zár be, de most lefelé, azaz -26° -ot.

d) Földet érés: $z_0 + v_{0z} t_d - \frac{1}{2} g t_d^2 = 0$, azaz $3,2 + 1,227 t_d - 5 t_d^2 = 0 \rightarrow t_d \approx 0,9321 \text{ s}$ alatt.

Eddigre vízszintesen $x(t_d) = v_x t_d = v_{0x} t_d \approx 2,346 \text{ m}$ -t tesz meg.

$v_x = \text{konst.}$; $v_z(t_d) = v_{0z} - g t_d \approx -8,094 \text{ m/s}$. A sebesség nagysága tehát $v(t_d) \approx 8,476 \text{ m/s}$,

a vízszintessel bezárt szöge $\text{arc tg}(-8,094/2,517) \approx -72,73^\circ$.

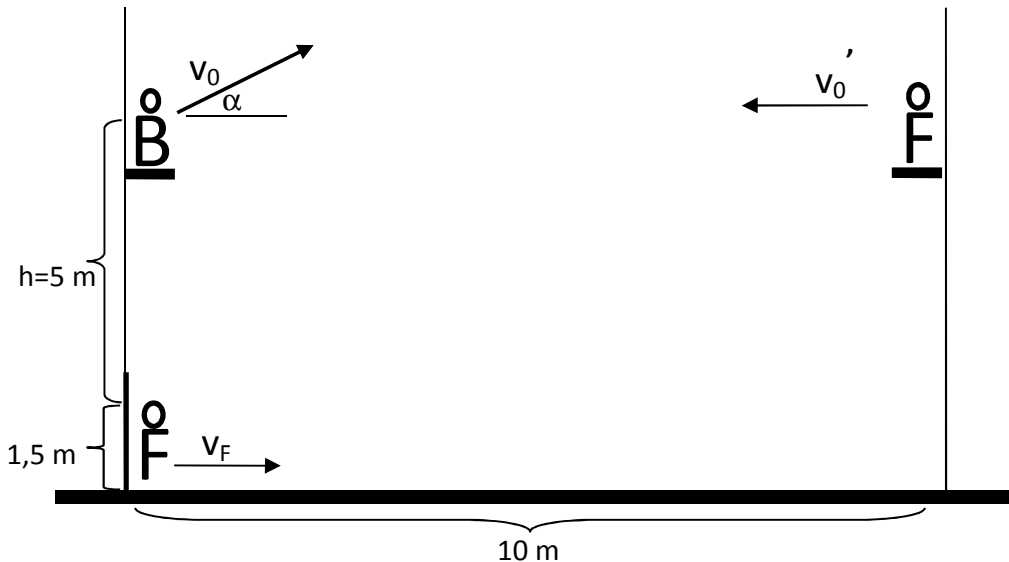
4/3. Béni áll az emeleti erkélyen. Abban a pillanatban, amikor Frédi kilép az utcára, Béni $v_0 = 2 \text{ m/s}$ sebességgel elhajít egy hógolyót. Frédi sebessége $v_F = 1 \text{ m/s}$.

a) Milyen α szögben kell elhajítania, hogy a hógolyó Frédi fejére essék?

b) Mennyi idő múlva találja el?

c) A kaputól milyen távolságra találja el?

- d) Frédi felmegy az utca másik oldalán lévő ház erkélyére és megcélozza a vele egy magasságban lévő barátját. Béni megijed, az elhajítás pillanatában leugrik az erkélyről (szabadesésnek vegyük!). Mi történik, ha Frédi $v_0' = 20$ m/s kezdősebességgel vízszintesen hajította?
- e) Mekkora minimális v_0^* kezdősebességgel kell Frédinek vízszintesen hajítania, hogy még éppen eltalálja Bényt?

MO.

A hógolyó akkor esik Béni fejére, amikor a hógolyó és Frédi fejének helyvektora megegyezik. Frédi fejének magasságát vegyük $z = 0$ -nak (1,5 m-rel a járda fölött);

Frédi fejének vízszintes komponense $x_F = v_F \cdot t = 1 \cdot t$

($x=0$ a kapunál van és az x tengely arra mutat, amerre Frédi megy);

a hógolyó vízszintes komponense $x_h = (v_0 \cdot \cos \alpha) \cdot t = (2 \cdot \cos \alpha) \cdot t$;

a hógolyó függőleges komponense $z_h = h + (v_0 \cdot \sin \alpha) \cdot t - \frac{1}{2} g t^2 = 5 + (2 \cdot \sin \alpha) \cdot t - 5 t^2$.

a) A vízszintes komponensek ($x_F = x_h$) egyenlőségéből

$\cos \alpha = \frac{1}{2}$, $\alpha = \pm 60^\circ$. (Vegyük észre, hogy a hógolyó mindig Frédi feje fölött van!)

A vízszinteshez képest 60° -os szögben kell eldobnia akár ferdén felfelé, akár ferdén lefelé.

b) A függőleges komponensek egyenlőségéből:

$$5 + (2 \cdot \sin 60^\circ) \cdot t_{1f} - 5 t_{1f}^2 = 0 \Rightarrow t_{1f} \approx 1,188 \text{ s, ha felfelé, ill.}$$

$$5 - (2 \cdot \sin 60^\circ) \cdot t_{1l} - 5 t_{1l}^2 = 0 \Rightarrow t_{1l} \approx 0,8417 \text{ s, ha lefelé dobja.}$$

c) Bármelyik vízszintes elmozdulásból $x_F = x_h = 1 \cdot t_1 \approx 1,188 \text{ m}$ ill. $x = 0,8417 \text{ m}$.

d) Most Béni fejének és a másik hógolyónak a helyvektorát kell felírni:

$$\text{Béni feje: } x_B = 0, \quad z_B = h - \frac{1}{2} g t^2 = 5 - 5t^2,$$

$$\text{a második hógolyó: } x_{h2} = d - v_0' t = 10 - 20t, \quad z_{h2} = h - \frac{1}{2} g t^2 = 5 - 5t^2.$$

Ekkor tehát Béni feje és a hógolyó mindig egy magasságban van – a kérdés tehát az, hogy vízszintesen átér-e a hógolyó Béni fejéhez, mielőtt leesnének a $z = 0$ -ra:

$$5 - 5t_2^2 = 0 \Rightarrow t_2 = 1 \text{ s alatt esnek le,}$$

$$\text{de } x_{h2} = 10 - 20t_3 = 0 \Rightarrow t_3 = 0,5 \text{ s alatt a hógolyó már eléri Béni fejét}$$

és eltalálja $z_B = z_{h2} = 5 - 5t_3^2 = 3,75 \text{ m}$ magasságban.

e) Ahhoz, hogy maximum $t_2 = 1 \text{ s}$ alatt $x_{h2} = d - v_0^* t_2 = 0$ legyen, $v_0^* = 10 \text{ m/s}$.

4/4. 360 km/h vízszintes sebességű, magasan repülő repülőgépről kiejtenek egy tárgyat. Milyen kezdősebességgel kell 10 s-mal később egy másik tárgyat utána dobni, hogy az első tárgy kiesése után 14 s-mal találja el a kiejtett tárgyat?

MO.

A repülő sebessége $v_r = 360 \text{ km/h} = 100 \text{ m/s}$.

Vegyük fel az x tengelyt abba az irányba, amerre a gép repül.

Az első test helyvektora $\mathbf{r}_1(t) = \mathbf{r}_0 + v_r t \mathbf{i} - \frac{1}{2} g t^2 \mathbf{k} = \mathbf{r}_0 + 100 t \mathbf{i} - 5 t^2 \mathbf{k}$.

A testek a gép elhagyása után megtartják a vízszintes sebességüket. A vízszintes sebesség nem változik, mivel a közegellenállás elhanyagolható, tehát vízszintes irányú erő nem hat a testekre.

Az első test tehát mindig a repülőgép alatt van. Ez azt jelenti, hogy a második testet függőleges kezdősebességgel kell kihajítani a gépről.

A második testet 10 s-mal később dobják ki, ezért a függőleges komponensében szereplő idő $t-10$:

$\mathbf{r}_2(t) = \mathbf{r}_0 + v_r t \mathbf{i} + [v(t-10) - \frac{1}{2}g(t-10)^2] \mathbf{k} = \mathbf{r}_0 + 100 t \mathbf{i} + [v(t-10) - 5(t-10)^2] \mathbf{k}$.

Mivel $\mathbf{r}_1(14) = \mathbf{r}_2(14)$, azaz $z_1(14) = z_2(14)$: $-5 \cdot 14^2 = v \cdot 4 - 5 \cdot 4^2 \Rightarrow v = -225 \text{ m/s}$.

4/5. Két ferde hajítás kezdősebességének nagysága és a hajítás távolsága azonos. Az egyik hajítás maximális magassága a másik négyszerese. Számítsuk ki a hajítási idők arányát!

MO.

A kezdősebességek megegyeznek: $v_{01} = v_{02}$, a hajítás szöge α_1 ill. α_2 .

A két hajítás távolsága megegyezik:

$$d_1 = v_{01}^2 \sin 2\alpha_1 / g = d_2 = v_{02}^2 \sin 2\alpha_2 / g \Rightarrow \sin 2\alpha_1 = \sin 2\alpha_2 \quad [1]$$

A maximális magasságok aránya 1:4 :

$$h_1 = v_{01}^2 \sin^2 \alpha_1 / (2g) = 4h_2 = 4 \cdot v_{02}^2 \sin^2 \alpha_2 / (2g) \Rightarrow \sin^2 \alpha_1 = 4 \sin^2 \alpha_2 \Rightarrow \sin \alpha_1 = 2 \sin \alpha_2 \quad [2]$$

A kérdés: $\frac{t_{h1}}{t_{h2}} = \frac{\frac{v_{01} \sin \alpha_1}{g}}{\frac{v_{02} \sin \alpha_2}{g}} = \frac{\sin \alpha_1}{\sin \alpha_2}$ (felhasználva, hogy $v_{01} = v_{02}$).

Mivel a [2] egyenletből $\sin \alpha_1 = 2 \sin \alpha_2 \Rightarrow \frac{t_{h1}}{t_{h2}} = \frac{\sin \alpha_1}{\sin \alpha_2} = 2$ a hajítási idők aránya.

Bár nem volt kérdés, de az [1] egyenletből kiindulva meghatározható a két hajítás szöge is:

$$\sin 2\alpha_1 = \sin 2\alpha_2 \Rightarrow 2\alpha_1 = 180^\circ - 2\alpha_2 \Rightarrow \alpha_2 = 90^\circ - \alpha_1 \Rightarrow \sin \alpha_2 = \sin(90^\circ - \alpha_1) = \cos \alpha_1$$

Felhasználva, hogy $\frac{\sin \alpha_1}{\sin \alpha_2} = 2$: $\frac{\sin \alpha_1}{\sin \alpha_2} = \frac{\sin \alpha_1}{\cos \alpha_1} = \operatorname{tg} \alpha_1 = 2 \Rightarrow \alpha_1 = 63,43^\circ, \alpha_2 = 26,57^\circ$.

[Vagy: $\sin 2\alpha_1 = 2 \sin \alpha_1 \cos \alpha_1 = \sin 2\alpha_2 = 2 \sin \alpha_2 \cos \alpha_2 \Rightarrow 2 \cos \alpha_1 = \cos \alpha_2 \Rightarrow \dots$]

Gyakorló feladatok a zárthelyire:

4/6. Milyen szög alatt kell vízszintes terepen elhajítani egy testet, hogy a hajítási magasság megegyezzen a hajítási távolsággal?

MO.

$$h = d: v_0^2 \sin^2 \alpha / (2g) = v_0^2 \sin 2\alpha / g \Rightarrow 2 \sin 2\alpha = \sin^2 \alpha \Rightarrow \operatorname{tg} \alpha = 4 \Rightarrow \alpha \approx 76^\circ$$

4/7. $h = 40$ m magas torony tetejéről 45° -os szög alatt (fölfelé) elhajítanak egy testet $v_0 = 40$ m/s kezdősebességgel. Mekkora a távolság a kiindulási és földre érkezési pont között?

MO. A test helyvektorának

függőleges komponense $z(t) = h + (v_0 \sin\alpha) \cdot t - \frac{1}{2}gt^2 = 40 - (40 \cdot \sin 45^\circ) \cdot t - 5 \cdot t^2$,

földet éréskor $z(t^*) = 0 \Rightarrow t^* = 6,83$ s ;

vízszintes komponense: $x(t) = (v_0 \cos\alpha) \cdot t = (40 \cdot \cos 45^\circ) \cdot t$,

földet éréskor $x(t^*) = 193,1$ m .

A távolság a kiindulási és földet érési pont között $d = \sqrt{40^2 + 193,1^2} \approx 197,2$ m

(Nem a „hajítás távolsága” képlet alkalmazandó, mivel a kiindulási és a földet érési pont nem azonos magasságon van.)

4/8. 7920 m magasságban állandó, 960 km/h vízszintes sebességgel haladó repülőgépről leesett az egyik ajtó. Szupermen is azon a repülőgépen utazott, de éppen aludt. 10 s-ig tartott, amíg felébresztették és elmondták neki, mi történt. Ekkor azonnal (0 s alatt) odaszaladt az ajtó helyén tátongó lyukhoz és ...

a) ... függőlegesen lefelé v_0 kezdősebességgel elrugaszkodva utána ugrott az ajtónak.

Mekkora kezdősebességgel ugrott ki Szupermen, ha 3 s alatt érte utol az ajtót?

b) ... zérus kezdősebességgel, de különleges képességeit felhasználva állandó nagyságú, függőleges gyorsulással indult az ajtó után (ez a gyorsulás hozzáadódik a nehézségi erőből eredő gyorsulásához). Legalább mekkorának kellett lenni ennek a gyorsulásnak, hogy még a levegőben elérje az ajtót?

A g értékét vegyük $9,9 \text{ m/s}^2$ -nek, a légellenállást hanyagoljuk el.

MO. Ha a légellenállást elhanyagolhatjuk, akkor a leesett ajtóra nem hat vízszintes irányú erő, megtartja a repülőgép sebességével megegyező vízszintes sebességkomponensét, mindig a repülőgép alatt lesz. A feladat megoldásához elég a z koordinátát felírni.

a) 10+3 s alatt az ajtó $s = \frac{1}{2} \cdot 9,9 \cdot 13^2 = 836,6$ m -t zuhant.

Szupermen $t_s = 3$ s alatt v_0 kezdősebességről indulva tesz meg ekkora utat:

$s = v_0 t_s + \frac{1}{2} g \cdot t_s^2 \Rightarrow v_0 = (836,55 - \frac{1}{2} \cdot 9,9 \cdot 3^2) / 3 = 264$ m/s.

b) Az ajtó $h = 7920$ m magasságból $t_a = \sqrt{2h/g} = 40$ s alatt ér földet. Ennél 10 s -mal

kevesebb idő alatt kell Szupermennek földet érnie, ha még a levegőben el akarja kapni az ajtót.

$s = \frac{1}{2} (g+a)t^2 \Rightarrow a = 2s/t^2 - g = 2 \cdot 7920 / (40-10)^2 - 9,9 = 7,7$ m/s².

4/9. 50 m/s kezdősebességgel függőlegesen felfelé hajítanak egy tárgyat. Ugyanakkor 50 m magasról szabadeséssel leesik egy másik tárgy. Mikor és milyen magasan találkoznak?

4/10. Mekkora kezdősebességgel kell az origóból a vízszinteshez képest 60° -os szög alatt eldobni egy labdát, hogy az a P (4,3) pontba érkezen?

... és még ld. a kirakott zh-kat!

Egyéb: nem hajítás, de hasonló: konstans erő hatására mozgó test (zh-ban előfordulhat)

4/11. Egy $m = 1$ g tömegű test a $t_1 = 2$ s időben az x tengely pozitív felén van az origótól $x_1 = 10$ cm-re, sebessége a $+y$ tengely irányába mutat és nagysága $v_1 = 10$ cm/s. A test a $t_2 = 5$ s időpontban a $P_2(-0,5$ cm, 15 cm, 0) pontban van, a sebessége a $-x$ tengely irányába mutat és nagysága $v_2 = 7$ cm/s. A testre állandó erő hat.

a) Mekkora az erő nagysága?

b) Mekkora a test sebessége a $t_3 = 8$ s időpontban, és hol lesz a test akkor?

MO. Állandó erő esetén a gyorsulás állandó: $\mathbf{F}/m = \mathbf{a} = \text{konst.}$, azaz $\dot{\mathbf{v}} = \text{konst.}$, $\ddot{\mathbf{r}} = \text{konst.}$

$\Rightarrow$ integrálással a sebességvektor: $\mathbf{v}(t) = \mathbf{a} \cdot t + \mathbf{v}(0)$,

és a helyvektor: $\mathbf{r}(t) = \frac{1}{2} \mathbf{a} \cdot t^2 + \mathbf{v}(0) \cdot t + \mathbf{r}(0)$.

A feladatban adott volt a helyvektor és a sebességvektor 2-2 időben:

$$t_1 = 2 \text{ s:} \quad \mathbf{r}(2) = 0,1 \mathbf{i} \text{ [m]}, \quad \mathbf{v}(2) = 0,1 \mathbf{j} \text{ [m/s]},$$

$$t_2 = 5 \text{ s:} \quad \mathbf{r}(5) = -0,005 \mathbf{i} + 0,15 \mathbf{j} \text{ [m]}, \quad \mathbf{v}(5) = -0,07 \mathbf{i} \text{ [m/s]}.$$

A fenti általános képletekbe behelyettesítve tehát

$$\frac{1}{2} \mathbf{a} \cdot 2^2 + \mathbf{v}(0) \cdot 2 + \mathbf{r}(0) = 0,1 \mathbf{i}, \quad \mathbf{a} \cdot 2 + \mathbf{v}(0) = 0,1 \mathbf{j}$$

$$\frac{1}{2} \mathbf{a} \cdot 5^2 + \mathbf{v}(0) \cdot 5 + \mathbf{r}(0) = -0,005 \mathbf{i} + 0,15 \mathbf{j}, \quad \mathbf{a} \cdot 5 + \mathbf{v}(0) = -0,07 \mathbf{i}$$

3 ismeretlen vektorunk van: $\mathbf{a}$, $\mathbf{v}(0)$ és $\mathbf{r}(0)$ és 4 egyenletünk, a feladat túlhatározott; $\mathbf{v}(2)$ és $\mathbf{v}(5)$ értékéből megkapjuk $\mathbf{a}$ és $\mathbf{v}(0)$ értékét, és bármelyik $\mathbf{r}$ -ből $\mathbf{r}(0)$ -at.

a) A gyorsulást megkapjuk a sebességekből:

$$\mathbf{a} = \frac{\mathbf{v}(t_2) - \mathbf{v}(t_1)}{t_2 - t_1} = \frac{\Delta \mathbf{v}}{\Delta t} = \frac{\mathbf{v}(5) - \mathbf{v}(2)}{5 - 2} = -\frac{0,07}{3} \mathbf{i} - \frac{0,1}{3} \mathbf{j} \left[\frac{\text{m}}{\text{s}^2} \right].$$

Ennek nagysága $a = \frac{1}{3} \sqrt{0,07^2 + 0,1^2} = \frac{\sqrt{0,0149}}{3} \approx 0,04 \text{ m/s}^2$,

a testre ható erő nagysága pedig $F = ma \approx 10^{-3} \text{ kg} \cdot 0,04 \text{ m/s}^2 = 4 \cdot 10^{-5} \text{ N}$.

b) A test kezdősebessége $\mathbf{v}(0) = \mathbf{v}(t_1) - \mathbf{a}t_1 = \mathbf{v}(t_2) - \mathbf{a}t_2 = \frac{0,14}{3} \mathbf{i} + \frac{0,5}{3} \mathbf{j}$,

tehát a test sebessége $\mathbf{v}(t) = \left(-\frac{0,07}{3}t + \frac{0,14}{3} \right) \mathbf{i} + \left(-\frac{0,1}{3}t + \frac{0,5}{3} \right) \mathbf{j}$.

$t_3 = 8$ s-ban $\mathbf{v}(8) = \mathbf{a} \cdot 8 + \mathbf{v}(0) = -0,14 \mathbf{i} - 0,1 \mathbf{j}$, ennek nagysága $v(8) = \sqrt{0,14^2 + 0,1^2} \approx 0,17 \text{ m/s}$.

A test helyvektora $t = 0$ s-ban

$$\mathbf{r}(0) = \mathbf{r}(t_1) - \frac{1}{2} \mathbf{a}t_1^2 - \mathbf{v}(0) \cdot t_1 = \mathbf{r}(t_2) - \frac{1}{2} \mathbf{a}t_2^2 - \mathbf{v}(0) \cdot t_2 = \frac{0,16}{3} \mathbf{i} - \frac{0,80}{3} \mathbf{j},$$

tehát a test helyvektora

$$\mathbf{r}(t) = \left(-\frac{1}{2} \cdot \frac{0,07}{3} t^2 + \frac{0,14}{3} t + \frac{0,16}{3} \right) \mathbf{i} + \left(-\frac{1}{2} \cdot \frac{0,1}{3} t^2 + \frac{0,5}{3} t - \frac{0,80}{3} \right) \mathbf{j}.$$

$t_3 = 8$ s-ban $\mathbf{r}(8) = \frac{1}{2} \mathbf{a} \cdot 8^2 + \mathbf{v}(0) \cdot 8 + \mathbf{r}(0) = \dots = -0,32 \mathbf{i} \text{ [m]}$

Megjegyzés: a fenti képletekbe a $t = 0$ s-hoz tartozó $\mathbf{v}(0)$ és $\mathbf{r}(0)$ értékeket írtuk be, de a $\mathbf{v}(t)$ és $\mathbf{r}(t)$ függvényeket felírhatjuk tetszőleges t_0 időhöz tartozó $\mathbf{v}(t_0)$ és $\mathbf{r}(t_0)$ értékekkel:

$$\mathbf{v}(t) = \mathbf{a} \cdot (t - t_0) + \mathbf{v}(t_0), \quad \mathbf{r}(t) = \frac{1}{2} \mathbf{a} \cdot (t - t_0)^2 + \mathbf{v}(t_0) \cdot (t - t_0) + \mathbf{r}(t_0).$$

Így kiszámolhatjuk $\mathbf{v}(8)$ -at és $\mathbf{r}(8)$ -at úgy is, hogy nem kell számolni $\mathbf{v}(0)$ -t és $\mathbf{r}(0)$ -t. Ráadásul esetünkben t_3 és t_2 között ugyanannyi idő telik el, mint t_2 és t_1 között, $\Delta t = 3$ s, és mivel a gyorsulás állandó, ezért ugyanannyit változik a sebesség is ($\Delta \mathbf{v} = \mathbf{a} \cdot \Delta t$), azaz

$$\mathbf{v}(8) = \mathbf{v}(5) + \Delta\mathbf{v} = \mathbf{v}(5) + [\mathbf{v}(5) - \mathbf{v}(2)] ,$$

$$\text{vagy az is igaz, hogy } \mathbf{v}(8) = \mathbf{v}(2) + 2 \cdot \Delta\mathbf{v} = \mathbf{v}(2) + 2 \cdot [\mathbf{v}(5) - \mathbf{v}(2)] .$$

A helyvektor számolásánál pedig

$$\mathbf{r}(8) = \frac{1}{2} \mathbf{a} \cdot (8-5)^2 + \mathbf{v}(5) \cdot (8-5) + \mathbf{r}(5) \quad \text{vagy} \quad \mathbf{r}(8) = \frac{1}{2} \mathbf{a} \cdot (8-2)^2 + \mathbf{v}(2) \cdot (8-2) + \mathbf{r}(2) .$$

Nehezebb hajítási feladatok, zh-ban nem várhatóak ilyenek:

4/12. Egy $\alpha = 30^\circ$ hajlásszögű, $h = 1,6$ m magas lejtő tetejéről elengedünk egy ládát. Ugyanebben az időpontban a lejtő tetejéről egy labdát úgy dobunk el, hogy az a lejtő legalján éppen a ládába essen. Mekkora és milyen irányú kezdősebességgel kell a labdát eldobni? A láda és a lejtő közötti súrlódási együttható $\mu = \sqrt{3}/8$.

MO.

A láda súrlódással csúszik lefelé a lejtőn, a mozgásegyenlete

$$\text{lejtőre merőlegesen:} \quad ma_{\perp} = 0 = F_{ny} - mg \cos\alpha$$

$$\text{lejtővel párhuzamosan:} \quad ma_{\parallel} = mg \sin\alpha - \mu F_{ny}$$

tehát a gyorsulása a lejtő síkjában

$$a = a_{\parallel} = (\sin\alpha - \mu \cos\alpha) g = (\sin 30^\circ - \frac{\sqrt{3}}{8} \cos 30^\circ) \cdot 10 = (0,5 - \frac{\sqrt{3}}{8} \cdot \frac{\sqrt{3}}{2}) \cdot 10 = 3,125 \text{ m/s}^2 .$$

Zérus kezdősebességről indulva $s = h / \sin\alpha = 1,6 / \sin 30^\circ = 3,2$ m-t tesz meg a láda a fenti gyorsulással:

$$s = \frac{a}{2} t^2 \quad \rightarrow \quad t = \sqrt{\frac{2s}{a}} = \sqrt{\frac{2 \cdot 3,2}{3,125}} \approx 1,43 \text{ s} \quad \text{alatt ér le a láda.}$$

Ennyi idő alatt kell a labdának ugyanabba a pontba érkeznie, azaz ha az origóból indul, vízszintesen $h / \tan\alpha = 1,6 / \tan 30^\circ \approx 2,77$ m-t tesz meg és az $x \approx 2,77$ [m] pontba, függőlegesen $h = 1,6$ m-t tesz meg és a $z = -1,6$ [m] pontba érkezik.

$$\text{azaz} \quad x = (v_0 \cos\alpha) t = (v_0 \cos\alpha) \cdot 1,43 = 2,77$$

$$z = (v_0 \sin\alpha) t - g/2 t^2 = (v_0 \sin\alpha) \cdot 1,43 - g/2 \cdot 1,43^2 = -1,6$$

$$\rightarrow v_0 \approx 6,34 \text{ m/s}, \quad \alpha \approx 72,2^\circ .$$

4/13. Állandó hajlásszögű egyenes lejtőn csúszunk lefelé a szánkókkal $v_{sz} = 3$ m/s állandó sebességgel. A súrlódási együttható $\mu = 0,14$. A szánkó elején van egy csúzli, ami vízszintesen, $v_0 = 16$ m/s kezdősebességgel tud kilőni egy golyót. A lejtő végénél van egy céltábla. Milyen magasságban kell a mozgó szánkóból a csúzlit kilőni, hogy eltaláljuk a céltáblát?

MO.

A lejtő hajlásszögét abból tudjuk kiszámolni, hogy a szánkó – amit gyorsít a nehézségi erőnek a lejtővel párhuzamos komponense és fékez a súrlódási erő – állandó sebességgel csúszik, vagyis a (lejtővel párhuzamos) gyorsulása zérus: $ma_{\parallel} = mg \sin\alpha - \mu F_{ny} = 0$.

$$\text{A lejtőre merőleges mozgásegyenletből:} \quad ma_{\perp} = F_{ny} - mg \cos\alpha \quad \text{tudjuk, hogy} \quad F_{ny} = mg \cos\alpha,$$

$$\text{és így a lejtővel párhuzamos mozgásegyenlet} \quad ma_{\parallel} = mg \sin\alpha - \mu mg \cos\alpha = 0$$

$$\rightarrow \mu = 0,14 = \tan\alpha \quad \rightarrow \quad \alpha = \arctan 0,14 \approx 8^\circ .$$

$$\text{A szánkó sebességének vízszintes komponense} \quad v_{sz,x} = v_{sz} \cdot \cos\alpha \approx 2,971 \text{ m/s} ,$$

$$\text{függőleges komponense} \quad v_{sz,z} = v_{sz} \cdot \sin\alpha \approx 0,416 \text{ m/s} .$$

$$\text{A kilőtt golyó sebességének vízszintes komponense} \quad v_{g0,x} = v_{sz,x} + v_0 \approx 2,971 + 16 = 18,971 \text{ m/s} ,$$

$$\text{kezdősebességének függőleges komponense} \quad v_{g0,z} = v_{sz,z} \approx 0,416 \text{ m/s} .$$

A koordináta-rendszert az ábra szerint választva a golyó az $x = 0, z = h$ pontból indul és az $x = h/\operatorname{tg}\alpha, z = 0$ pontba kell megérkezzen, tehát

$$x: (v_{sz,x} + v_0) \cdot t = h / \operatorname{tg}\alpha$$

$$z: h - v_{sz,z} \cdot t - \frac{1}{2} g t^2 = 0.$$

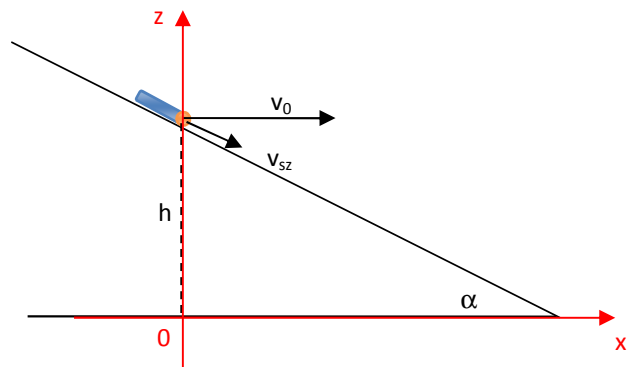
Az elsőből h -t kifejezve és átírva a másodikba

$$(v_{sz,x} + v_0) \cdot t \cdot \operatorname{tg}\alpha - v_{sz,z} \cdot t - \frac{1}{2} g t^2 = 0,$$

$$\text{amiből } t = 2 v_0 \operatorname{tg}\alpha / g \approx 0,448 \text{ s és}$$

visszahelyettesítve

$$h = 2 v_0 \operatorname{tg}\alpha (v_{sz} \sin\alpha + v_0 \operatorname{tg}\alpha) / g \approx 1,19 \text{ m}.$$

4/14. A 200 m magas hegy talppontjától (a hegycsúcs alatti ponttól) 500 m-re lévő puska irányzékát milyen (legkisebb) szögre kell állítani, hogy átlőjön a hegycsúcs fölött? Mennyi idő telik el, amíg a puskagolyó a hegy csúcsa fölé érkezik? A puskagolyó kezdősebessége 1000 m/s.

MO.

$$\text{vízszintesen } x = v_0 t \cos\alpha : 500 = 1000 t \cos\alpha \Rightarrow t \cos\alpha = 0,5$$

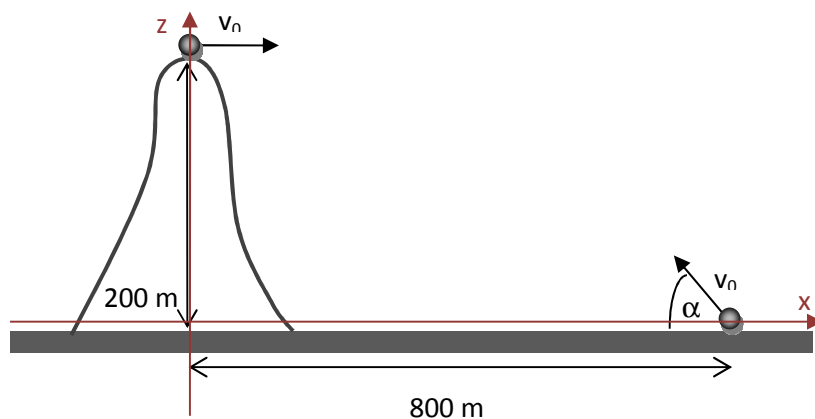
$$\text{függőlegesen } z = v_0 t \sin\alpha - \frac{1}{2} g t^2 : 200 = 1000 t \sin\alpha - 5 t^2 \Rightarrow t \sin\alpha = t^2/200 + 0,2$$

Felhasználva, hogy $(t \cos\alpha)^2 + (t \sin\alpha)^2 = t^2$, egy t^2 -ben másodfokú egyenletet kapunk:

$$0,25 + t^4/40000 + 0,002 t^2 + 0,04 = t^2, \text{ amiből } t_1 = 0,539 \text{ s és } t_2 = 199,8 \text{ s.}$$

A megfelelő szögek: $\alpha_1 = 21,93^\circ$ (ez a minimális) és $\alpha_2 = 89,86^\circ$ (ezt már veszélyes kipróbálni!)

4/15. A hegyről lövik a síkságon lévő lőállásokat. A hegyen és a síkságon lévő ágyúk egyformák, az ágyúgolyók kezdősebessége $v_0 = 500$ m/s. A hegyen lévő ágyú csöve vízszintesen áll. A síkságon lévő ágyúból a golyót pont 1 s-mal azután lövik ki, hogy meglátták a hegyi ágyú torkolatüzét. Sikerül is az ágyúgolyót még a levegőben eltalálni és eltéríteni a céltól. Hol találja el egymást a két ágyúgolyó? Mekkora a síkságon lévő ágyú csövének a vízszintessel bezárt szöge?

MO. A hegycsúcsról kilőtt ágyúgolyó helyvektora, ha az origó a hegy talppontjában van, az x tengely a síkságon lévő ágyú felé mutat, és az ágyúgolyót $t = 0$ -ban lőtték ki:

$$\mathbf{r}_1(t) = 500t \mathbf{i} + (200 - 10/2t^2) \mathbf{k},$$

a síkságon kilőtt ágyúgolyó helyvektora pedig

$$\mathbf{r}_2(t) = [800 - 500 \cdot \cos\alpha(t-1)] \mathbf{i} + [500 \cdot \sin\alpha(t-1) - 10/2(t-1)^2] \mathbf{k}$$

A két ágyúgolyó helyvektora egyenlő kell legyen; komponensenként felírva:

$$x \text{ koordináta: } 500t = 800 - 500 \cdot \cos\alpha(t-1)$$

$$z \text{ koordináta: } 200 - 10/2t^2 = 500 \cdot \sin\alpha(t-1) - 10/2(t-1)^2$$

Az első egyenletből $\cos\alpha(t-1) = (800-500t)/500 = 1,6-t$,

a másodikból $\sin\alpha(t-1) = (205-10t)/500 = 0,41-0,02t$.

Ezeket négyzetre emelve és összeadva egy t-ben másodfokú egyenletet kapunk, aminek a megoldása $t_1 \approx 1,42$ s és $t_2 \approx 3040$ s.

A t_1 -ből számolt szög $\alpha_1 \approx 64,9^\circ$, és az ágyúgolyók találkozásának helye

$$x_1(t_1) = 500 \cdot 1,42 = x_2(t_1) = 800 - 500 \cdot \cos 64,9^\circ \cdot 0,42 \approx 711 \text{ m}$$

$$z_1(t_1) = 200 - 5 \cdot 1,42^2 = z_2(t_1) = 500 \cdot \sin 64,9^\circ \cdot 0,42 - 5 \cdot 0,42^2 \approx 190 \text{ m}$$

$$\mathbf{r}(t_1) = 711 \mathbf{i} + 190 \mathbf{k} \text{ [m]}.$$

A t_2 -ből számolt szög $\alpha_2 \approx 178,9^\circ$,

és az ágyúgolyók találkozásának helye

$$x_1(t_2) = 500 \cdot 3040 = x_2(t_2) = 800 - 500 \cdot \cos 178,9^\circ \cdot 3039 \approx 1,52 \cdot 10^6 \text{ m}$$

$$z_1(t_2) = 200 - 5 \cdot 3040^2 = z_2(t_2) = 500 \cdot \sin 178,9^\circ \cdot 3039 - 5 \cdot 3039^2 \approx -4,62 \cdot 10^7 \text{ m}$$

ami nem lehetséges, mert a föld felszínét (a $z = 0$ -t) előbb eléri az ágyúgolyók.

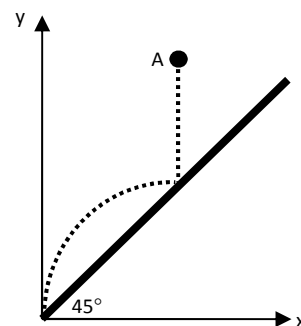
(Ha a Föld sokkal nagyobb lenne – vagy a Föld lapos lenne -, és a homogén erőtér közelítés érvényes lehetne ekkora távolságon is, és az ágyúgolyók földet érési pontja előtt elkezdődne egy $4,62 \cdot 10^7$ m mély kráter, akkor lenne csak értelme ennek a megoldásnak.)

4/16. Melyek azok a pontok, amelyekből elejtve az A golyót, az a 45° -os lejtőről rugalmasan ütközve éppen a lejtő aljára pattan?

MO.

A golyó a lejtő fölött h magasságból indul, így a lejtőre érkezéskor v^* (függőleges irányú) sebessége lesz:

$$z = -h = -\frac{1}{2}gt_1^2 \Rightarrow t_1 = \sqrt{\frac{2h}{g}} \Rightarrow v^* = gt_1 = \sqrt{2gh}.$$

A lejtőről való elpattanáskor ez lesz a vízszintes irányú kezdősebessége, mivel a lejtő 45° -os.

Egyenesen a lejtő aljába pattan, így vízszintesen $x = v^* t_2$, függőlegesen $z = \frac{1}{2} g t_2^2$ utat tesz meg, és mivel a lejtő 45° -os, $x = z$, azaz $v^* t_2 = \frac{1}{2} g t_2^2$.

Ebből $t_2 = 2v^*/g$ és $x = z = 2 v^{*2} / g$, v^* -t beírva $x = z = 4h$,

azaz azok a pontok, ahonnan elejtve a golyót, az a lejtőn rugalmasan ütközve éppen a lejtő aljára pattan, a $z = 5/4 x$ egyenes pontjai.

EGY IGAZÁN HALADÓ HAJÍTÁSOS FELADAT: (nem zh-ra való)

4/17. A vízszinteshez képest mekkora szög alatt kell adott h magasságból adott v_0 kezdősebességgel elhajítani egy tárgyat, hogy az a lehető legmesszebb érjen földet?

MO.

h magasságból indulva t_d időben 0 legyen a z test koordinátája:

$$z(t_d) = 0 = h + (v_0 \sin \alpha) t_d - \frac{1}{2} g t_d^2 \quad \rightarrow \quad h = \frac{1}{2} g t_d^2 - (v_0 \sin \alpha) t_d$$

és eközben vízszintesen megtesz d távolságot:

$$x(t_d) = d = (v_0 \cos \alpha) t_d. \quad \text{Ennek keressük a maximumát, ha } \alpha \text{ változhat (} v_0 \text{ adott).}$$

Rendezzük az egyenleteket úgy, hogy t_d -t kifejezve az egyikből és áthelyettesítve a másikba felírjuk d -t α függvényében, majd megkeressük a $d(\alpha)$ függvény szélsőértékét (deriváljuk α szerint és megoldjuk a $dd/d\alpha = 0$ egyenletet).

Tehát d -ből $t_d = d/(v_0 \cos \alpha) \rightarrow$

$$h = \frac{1}{2} g / (v_0 \cos \alpha)^2 \cdot d^2 - (v_0 \sin \alpha) / (v_0 \cos \alpha) \cdot d, \quad \text{azaz} \quad d^2 - (v_0^2/g) \cdot \sin 2\alpha \cdot d - 2h(v_0^2/g) \cos^2 \alpha = 0$$

$$\rightarrow d(\alpha) = \left(\frac{v_0^2}{2g}\right) \sin 2\alpha + \sqrt{\left(\frac{v_0^2}{2g}\right)^2 \sin^2 2\alpha + 2h\left(\frac{v_0^2}{g}\right) \cos^2 \alpha} \quad \text{és}$$

$$\frac{dd}{d\alpha} = \left(\frac{v_0^2}{g}\right) \cos 2\alpha + \frac{\left(\frac{v_0^2}{g}\right) \sin 2\alpha \cos 2\alpha - 2h\left(\frac{v_0^2}{g}\right) \sin 2\alpha}{2 \sqrt{\left(\frac{v_0^2}{2g}\right)^2 \sin^2 2\alpha + 2h\left(\frac{v_0^2}{g}\right) \cos^2 \alpha}} = 0$$

Hosszas rendezgetés után ebből megkapjuk, hogy $ctg^2 \alpha = 1 + \frac{2gh}{v_0^2}$.